

«Міжнародний арбітраж», «Підготовка зразків юридичних документів», «Виконання судових рішень», «Нотаріат». Таким чином, можна було б забезпечити цінність юридичного навчання в площині розуміння, тлумачення й розвитку права.

Література:

1. Асланов М. С. Административная юстиция в Азербайджане. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Б., 2005. – С. 16;
Садиг Т. И. Стандарты международной организации труда и законодательство Азербайджанской Республики: вопросы соотношения. – Б., 2007. – С. 28.
2. Закон АР «О Судебно-Правовой Комиссии» // Азербайджан. – 2005. – 1 февраля (№ 23).
3. Закон АР «О Судах и суде». – Баку: Юридическая литература, 2007. – С. 15.
4. Закон АР «Об адвокатах и адвокатской деятельности». – Баку: Ганун, 2008. – С. 43.

Большаков Є. В., ННІ ПЕС ХНУВС

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ
СУДДІ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Стаття посвящена сравнительному анализу законодательства некоторых зарубежных стран об обжаловании решений судьи, постановленных в порядке судебного контроля на досудебном следствии.

The article is devoted to legislation analysis of some post-socialistic countries about appeal of judgment, resolving in the order of judicial control in the before trial stage.

Удосконалення апеляційного провадження є важливим завданням перебудови сучасного кримінального процесу відповідно до нових реалій правового буття українського суспільства [1]. Та будь-яке покращення існуючих правових інститутів не можливе без звернення до досвіду зарубіжного законодавства. Запозичення норм законодавства інших держав, без сумніву, не повинно відриватися від національного контексту. Лише в цьому випадку таке використання зарубіжного досвіду буде доцільним та ефективним.

Метою даної статті є аналіз кримінально-процесуального законодавства Росії, Білорусі та Латвії щодо питань судового контролю та оскарження рішень суду на досудовому слідстві.

При висвітленні проблем інституту апеляційного оскарження рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу виникає запитання: законодавство яких саме держав слід розглядати – Європи, Америки чи країн СНД?

Наука порівняльного правознавства більшість європейських країн відносить до романо-германського типу правової родини, США – до англосаксонського типу, а країни СНД – до постсоціалістичного [2].

Слід не піддатися спокусі – обрати для порівняння законодавство розвинутих демократичних країн – США та країн Європи. Громадяни цих країн почуваються більш захищеними, тому що мають більш можливостей реалізовувати свої права та свободи. Але кожен правник має бачити та цінити надбання національної правової системи, відчувати самотутній їй контекст, а не переписувати національні закони по американських чи європейських шаблонах.

Нажаль, цим іноді грішать українські вчені. Так, автори проекту КПК України, підготовленого робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права [3], зробили спробу створити «проамериканський» КПК України без урахувань досягнень кримінально-процесуальної науки попереднього періоду.

На думку автора, також не коректною є спроба Ю. В. Скрипіної щодо порівняльного аналізу інституту слідчого судді за законодавством США, Франції, України та Росії [4]. Порівнювати без критеріїв не можна взагалі. Адже наука порівняльного правознавства відзначає, що порівняння правових інститутів, які сягають різних правових систем, не завжди має сенс. Тож порівнювати правові інститути слід серед країн однієї правової родини [5, с. 273-276].

Постає питання: до якої правової родини належить сучасна правова система України? Це питання фактично є частиною більш широкої проблеми – місця національних правових систем країн колишнього соціалістичного табору (зокрема, колишніх республік СРСР) на правовій карті світу.

Як це не дивно, але автори американського видання "Порівняння систем кримінального судочинства" Х. Даммер та Є. Феірчайлд (у 2006 році) відносять Україну та Росію до родини соціалістичного

права [6, с. 59-60]. Серед вітчизняних науковців не має єдиної думки з приводу характеристики сучасних правових систем постсоціалістичних країн Східної Європи. Проте виділяють три основні концепції: 1. Концепція повернення до романо-германської правової родини; 2. Концепція самобутності слов'янських правових систем; 3. Концепція окремих шляхів для центрально-європейських, прибалтійських та слов'янських країн колишнього СРСР [7, с. 42-46].

Слід приєднатися до думки французького вченого Раймона Леже, який відносить країни колишнього СРСР до "права перехідного періоду". Сьогодні правові системи держав постсоціалізму мають схожу структуру, але частина з них найближчим часом відійде до романо-германського права, частина вже відійшла до скандинавського, Росія та Білорусь утворили самостійну слов'янську родину, а решта країн із переважно мусульманським населенням будуть у складі держав, де панує ісламське право [5, с. 230-231]. Отже, на думку автора, керуючись концепцією права перехідного періоду постсоціалістичних країн, слід розглядати інститут апеляційного оскарження рішень судді у кримінальному процесі в законодавстві таких країн як Росія, Білорусь та Латвія. До того ж саме ці країни можна порівнювати за критерієм приналежності до Європи.

Слід також відзначити, що к середині 90-х років намітилася стала тенденція, в рамках співдружності незалежних держав, до опрацювання загальних начал (уніфікованих норм) для імплементації в національне законодавство країн – учасниць. Так, 17 лютого 1996 року Міжпарламентською Асамблеєю був прийнятий Модельний кримінально-процесуальний кодекс держав СНД, в розробці проекту якого приймали участь також вчені – процесуалісти України. В основу процесуальних норм цього кодексу були покладені діючі міжнародно-правові акти.

Певним здобутком розробників Модельного кодексу є чіткість та повнота визначень, термінів. "Судовий контроль за досудовим провадженням" – назва розділу кодексу найбільш чітко відображає основну процесуальну спрямованість функції судової влади по відношенню до рішень та дій органів дізнання та слідства [8, с. 6] Крім того, цей розділ передбачав створення та діяльність спеціальної структури в системі судової влади, яка має здійснювати судовий контроль [9].

Нажаль, положення Модельного кримінально – процесуального кодексу та і не були використані всіма країнами – учасниками СНД. Але більшість країн постсоціалістичного простору, які прийняли нові КПК, вже запропонували норми, що регламентують здійснення судового контролю за досудовим слідством. Так, ч. 2 ст. 29 КПК Російської Федерації (2001 р.) закріплює вичерпний перелік рішень, які суддя приймає за поданням слідчого і прокурора [10, с. 16-17].

Положення інституту судового контролю містяться також у розділах 5, 13, 14, 16 УПК РФ. Судовий контроль за досудовим провадженням можливий у двох формах – попередній та наступний.

Як зазначає А. В. Верещагіна, наступний судовий контроль до вступу КПК РФ у дію був знайомий російському законодавству. По перше, його елемент – право на оскарження до суду арешту чи строку тримання під вартою – був закріплений у 1992 році. По друге, дещо пізніше Постановою Конституційного Суду РФ була підтверджена правомірність оскарження до суду дій (бездіяльності) та рішень дізнавача, органу дізнання, слідчого та прокурора. Правовими засадами такого рішення є положення Конституції РФ, якими закріплено право на судовий захист та оскарження до суду будь-якого рішення або дії (або бездіяльності) будь-якого державного органу чи посадової особи.

Свідченням демократизації судового контролю є те, що в законі не міститься закритого переліку осіб, які мають право на оскарження дій (бездіяльності) та рішень правозастосувача, та не визначений перелік засад, які дозволяють подати таку скаргу до суду (ст. 123 КПК РФ). Іншими словами, з точки зору законодавця будь-яка особа, в тому числі і та, яка не є учасником кримінального судочинства, якщо буде вважати, що посадова особа або державний орган при провадженні процесуальної дії або прийнятті процесуального рішення торкається його інтересів, має право на їх оскарження [11].

Крім появи у КПК РФ інституту судового контролю з'явився і Розділ 16 "Оскарження дій та рішень суду та посадових осіб, що здійснюють кримінальне судочинство". Так, у ст. 127 КПК РФ зазначено, що "скарги та подання на вироки, постанови судів першої та апеляційної інстанцій, а також скарги та подання на судові рішення, які приймаються під час досудового провадження по кримінальній справі, подаються у порядку, встановленому розділами 43-45 Кодексу".

Ця стаття є бланкетною та відсилає до статей, які визначають порядок апеляційного та касаційного провадження. Так, ст. 354 КПК РФ визначає право апеляційного та касаційного оскарження, а саме: “відповідно до вимог цього розділу судові рішення, які не набрали законної сили, можуть бути оскаржені сторонами в апеляційному та касаційному порядку.

В апеляційному порядку розглядаються скарги та подання на вироки, які не набрали законної сили, та постанови, винесені мировими суддями” [10, с. 172].

Отже, у КПК РФ мова йде тільки про оскарження вироків та постанов, що постановлені мировими суддями. В КПК РФ не передбачено оскарження рішень суду, постановлених в порядку судового контролю на досудовому слідстві.

Тому можна зробити висновок, що порівняно із КПК РФ КПК України є більш досконалим щодо забезпечення прав особи на досудовому слідстві.

Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь (1999 р.) зазначає у ч. 2 ст. 33, що на досудових стадіях кримінального процесу суддя виносить постанови про застосування запобіжних заходів, а також постанови по кримінальних справах, що знаходяться в його провадженні, про поміщення особи в медичний заклад для проведення судово-психіатричної експертизи.

КПК містить окрему главу (Глава 16) “Оскарження дій та рішень органу, який веде кримінальний процес”.

Стаття 143 КПК Білорусь визначає порядок оскарження до суду затримання, взяття під варту, домашнього арешту чи продовження строку тримання під вартою, строку домашнього арешту. Так, скарги осіб, які тримаються під вартою, на затримання, продовження строку тримання під вартою подаються до суду через адміністрацію місця попереднього ув’язнення, а скарги осіб, які тримаються під домашнім арештом, та інших осіб на затримання, застосування запобіжних заходів у вигляді взяття під варту, домашнього арешту подаються до органу, який веде кримінальний процес.

Адміністрація місця попереднього ув’язнення зобов’язана на протязі 24 годин після отримання скарги направити її до відповідного органу, що веде кримінальний процес, про що повідомляє особу, яка подала скаргу, а також прокурора та суд, які прийняли рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту чи про продовження строку тримання під вартою.

Орган, який веде кримінальний процес, зобов'язаний по відношенню до затриманого протягом 24 годин, а по відношенню взятого під варту та особи, яка тримається під домашнім арештом, протягом 72 годин з моменту отримання скарги направити її до суду із залученням матеріалів, які підтверджують законність затримання, застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, домашнього арешту чи продовження строку тримання під вартою та строку домашнього арешту. У випадку надходження декількох скарг по відношенню до однієї ж тієї особи вони направляються до суду одночасно. Орган, який здійснює кримінальне переслідування, а також суд, який виніс постанову (ухвалу) про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, домашнього арешту чи який продовжив строк тримання під вартою, строку домашнього арешту, має право надати свої обґрунтування законності затримання, взяття під варту, домашнього арешту, продовження строку тримання під вартою, строку домашнього арешту.

Подання скарги не затримує дії рішення про затримання, взяття під варту, домашній арешт чи продовження строку тримання під вартою, та строку домашнього арешту.

Стаття 144 визначає судову перевірку законності застосування затримання, взяття під варту, домашнього арешту чи продовження строку тримання під вартою, строку домашнього арешту. Так, судова перевірка законності провадиться в строк не більш 24 годин, а взяття під варту, домашнього арешту чи продовження строку тримання під вартою, строку домашнього арешту – в строк не більше 72 годин із часу надходження скарги одноособово суддею за місцем попереднього розслідування кримінальної справи, а ухвали (постанови) суду про застосуванні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, домашнього арешту чи про продовженні строку тримання під вартою, строку домашнього арешту – одноособово суддею вищестоящего суду із обов'язковою участю прокурора. Скарги по відношенню однієї ж тієї особи розглядаються в одному провадженні.

Ця ж стаття визначає порядок розгляду скарги у закритому судовому засіданні. За результатами судової перевірки суддя виносить одну з таких постанов: 1) про звільнення затриманого, відміну запобіжного заходу у випадку встановлення порушення органом дізнання, слідчим, прокурором, судом положень Кодексу про затримання та обрання запобіжного заходу, а також права

підозрюваного, обвинуваченого на захист чи невідповідності пред'явленого обвинувачення змісту постанови про застосування запобіжного заходу; 2) про залишення скарги без задоволення.

Порядок заперечення та оскарження постанов суду визначає ст. 145 КПК Республіки Білорусь. Постанови судді по скаргі про звільнення затриманого або особи, яка тримається під вартою, домашнім арештом, вступає в законну силу по закінченню 24 годин з моменту винесення. Протягом цього строку воно може бути заперечене прокурором, а також оскаржене потерпілим чи його представником в вищестоящий суд. Подання заперечення чи подання скарги призупиняють виконання постанови судді.

На постанову судді про залишення скарги без задоволення може бути протягом 24 годин подана скарга у вищестоящий суд особою, яка оскаржила затримання, взяття під варту, домашній арешт чи продовження строку тримання під вартою, домашнього арешту. У разі задоволення скарги вищестоящий суд зобов'язаний застосувати по відношенню до особи, що звільняється з під варти чи домашнього арешту, інший запобіжний захід.

Заперечення та скарги на постанови судді суду першої інстанції подаються через суддю, який виніс постанову.

Провадження суду першої інстанції щодо перевірки законності затримання, взяття під варту, домашнього арешту чи продовження строку тримання під вартою, домашнього арешту підлягає направленню разом із запереченням або скаргою у вищестоящий суд протягом 24 години.

Заперечення та скарги на постанови судді розглядаються вищестоящим судом протягом трьох діб із дня їх надходження у закритому судовому засіданні із обов'язковою участю прокурора.

Рішення вищестоящего суду за запереченням або скаргою набирає чинності негайно, є кінцевим, подальшому оскарженню не підлягає, але може бути опротестоване у порядку нагляду.

По набранню чинності постанови суду його копія не пізніше 24 годин направляється особі, яка подала скаргу, і прокурору, а у випадках прийняття рішення про звільнення особи із під варти – негайно адміністрації місця тримання особи під вартою для виконання.

Повторне оскарження законності затримання або взяття під варту, домашнього арешту не допускається. У випадку залишення без задоволення скарги на продовження строку тримання під

вартою, строку домашнього арешту допускається повторне подання скарги при кожному новому продовженні строку тримання під вартою, строку домашнього арешту.

Повторне застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або домашнього арешту після його відміни постановою судді можливе лише у випадках порушення особою, яку звільнили з під варти, домашнього арешту, умов, що були застосовані по відношенню до неї суддею, а також при відкритті нових обставин, що дають підстави для застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, домашнього арешту за новим обвинуваченням.

Крім того, ст. 146 КПК Республіки Білорусь передбачає можливість подання скарги на примусове поміщення в психіатричний (психоневрологічний) заклад. Так, скарги на примусове приміщення особи, яка не тримається під вартою, в психіатричний (психоневрологічний) заклад для провадження експертизи подаються, розглядаються і вирішуються у порядку, встановленому статтями 143-145 Кодексу [12].

Таким чином КПК Республіки Білорусь передбачає можливість оскарження рішень суду першої інстанції, винесених в порядку судового контролю, до вищестоящего суду.

Новелою у кримінально-процесуальному Законі Латвійської Республіки (2005 р.) став інститут слідчого судді. Так, ст. 40 КПК визначає, що слідчим суддею є суддя, якому голова районного (міського) суду на певний строк доручив контролювати дотримання прав людини в кримінальному процесі, а ст. 41 визначає права та обов'язки слідчого судді.

Слідчому судді не дозволяється замінювати особу, яка веде кримінальний процес та прокурора, який здійснює нагляд, у досудовому кримінальному процесі та віддавати доручення про направлення розслідування та проведення слідчих дій.

Відповідно до ст. 337 КПК Латвійської Республіки скарги на дії чи постанови слідчого судді подаються до голови суду. Прийнята головою суду постанова по скаргах на дії та постанови слідчого судді є остаточною. Слідчий суддя, який отримав скаргу на свої дії або постанову, має невідкладно передати її голові суду.

Якщо голова суду вважає скаргу обґрунтованою, він одночасно припиняє оскаржувану дію або відміняє оскаржувану постанову та визнає її результати такими, що не мають сили [13].

Таким чином, КПК Латвійської Республіки визначає, що рішення слідчого судді, оскаржуються не до вищестоящего суду, а голові

суду, який призначає цього слідчого суддю. З одного боку, такий порядок скорочує строки оскарження рішень слідчого судді. Але з іншого – не в повній мірі захищаються права осіб, що оскаржують рішення слідчого судді, тому що голова суду, в юрисдикції якого діє слідчий суддя, завжди буде зацікавлений в тому, щоб якнайменше рішень його підлеглого судді було відмінено. Тому такий досвід оскарження рішень судді у досудовому провадженні для законодавства України не є доцільним.

Виходячи з наведеного аналізу, пропонується в окремій Главі КПК України закріпити норми, які будуть детально регламентувати здійснення судового контролю за діями та рішеннями органів досудового розслідування та процесуальний порядок оскарження рішень судді до апеляційного суду і розгляд скарг апеляційним судом.

Розглянутий вище зарубіжний досвід країн постсоціалістичного розвитку свідчить про те, що оскарження рішень судді, постановлених в порядку судового контролю на досудовому слідстві, є достатньо новим демократичним правовим інститутом. Його поява в більшості розглянутих кримінально-процесуальних кодексів ефективно впливає на захист основоположних прав та свобод громадян, а також наближає правові системи пост соціалізму до “входу” до європейського континентального права, де інститут оскарження судових рішень є сталою, багаторічною практикою.

Література:

1. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів / В. Т. Маляренко. – К., 2005. – 215 с.
2. Хашматулла Безруз. Сравнительное правоведение. – Одесса, 2008.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. Проект. Підготовлений робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права. В редакції від 20 вересня 2007 р.
4. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження). Дисс...к. ю. н. 12.00.09. Харків, 2008. – 219 с.
5. Леже Р. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход / Раймон Леже; пер. с фр. Грядов А. В. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 584 с.
6. Harry R. Dammer, Erika Fairchild Comparative Criminal Justice Systems. – Third edition. – Thomson Wadsworth. – 2006. – 432 p.

7. Порівняльне правознавство: підручник / За ред. В. Д. Ткаченка. – Х.: Право, 2003. – 274 с.
8. Брянец В. Д., Чернухин В. Г. Судебный контроль (теория и практика). – Харьков: Ксилон, 2001. – 204 с.
9. Модельный уголовно-процессуальный кодекс для государств – участников СНГ. – М.: Юрист, 1996. – 327 с.
10. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 592 с.
11. Верещагина А. В. Новеллы Уголовно-процессуального кодекса РФ: концептуальный аспект // Журнал российского права. – 2003. – № 10 (82). – С. 24-30.
12. Уголовный кодекс Республики Беларусь / принят Палатой представителей 24 июня 1999 года. Одобрен Советом Республики 30 июня 1999 года. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 602 с.
13. Уголовно-процессуальный закон. Законодательство Латвийской Республики. – Рига: bib «Biznasa informācijas birojs», 2006. – 188 с.

Тітков К. С., ОНЮА

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ І УКРАЇНИ

Робота посвящена исследованию сущности прокурорского надзора за соблюдением законов органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, дознание и досудебное следствие.

The thesis deals with the prosecutor supervision on observance of laws by the structures, conducting operative search, inquiry and pretrial investigation.

Актуальність питання полягає в тому, що маючи загальні витоки свого походження і ґрунтуючись на загальновизнаних нормах і принципах міжнародного права, дані повноваження визначають прокурора як одного із найбільш важливих посадових осіб кримінального судочинства, але основний зміст повноважень прокурора по законодавству Російської Федерації і України наведено в кримінально-процесуальному законодавстві цих країн по різному.

Метою та завданням дослідження є висвітлення питання про те, як співвідноситься між собою діяльність прокурора РФ та